

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

A szakvélemény címe: Rézmetszet, rézkarc nyomólemez szerzői jogi oltalma

Ügyszám: **SZJSZT – 08/15**

A szakvélemény szövege

A Megkereső által feltett kérdések:

A grafikus művész által alkotott, a rézkarcok elkészítéséhez használt nyomólemezek a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény szerinti művészeti alkotásnak minősülnek-e?

A SZAKÉRTŐ TESTÜLET ELJÁRÁSÁNAK JOGSZABÁLYI ALAPJA

A Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 101.§-a alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok szakvéleményt kérhetnek a Hivatal mellett működő szakértő testülettől. A szerzői jogi szakértő testület felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Kormányrendelet) 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: Szakértő Testület) az Szt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés, vagy megbízás alapján. E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitás ügy az Szt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita. E rendelet alkalmazásában a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésnek számít az Szt.-ben szabályozott vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés.

A fenti jogszabályok alapján a jelen szakvélemény alapját képező peres ügy szerzői jogi jogvitás ügynek minősül, az eljáró bíróság által feltett kérdések szakkérdésnek minősülnek, a szakértő testület szakvéleményét a Fővárosi Törvényszék kérte, így a szakértő testület a jelen ügyben eljárhat.

Az eljáró tanács rögzíti, hogy az eljáró tanács tagjai a jelen szakvélemény alapjául szolgáló perben részes felekkel összeférhetlenséget eredményező viszonyban nem állnak, szakértői véleményüket függetlenül, befolyásmentesen alakították ki.

A SZAKÉRTŐ TESTÜLET RENDELKEZÉSÉRE BOCSÁTOTT DOKUMENTUMOK

A megkereső nem csatolt mellékleteket megkereséséhez.

A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY KIALAKÍTÁSÁHOZ FIGYELEMBE VETT TÉNYÁLLÁS

A megkereső megkeresésében az alábbi információkat bocsátotta az eljáró tanács rendelkezésére:

A XX. század közepén élt művész grafikusként jellemzően rézmetszeteket és rézkarcokat alkotott, amelyhez mélynyomásos technikát használt. Ennek lényege, hogy a művészek hegyes acéltűvel karcolják a rézlemezbe a rajzot, az így kialakított mélyedéseket pedig adott esetben savval tovább maratják. Ezután a nyomólemeze felviszik a nyomdafestéket, amely a művész alkotta rajzolatba kerül, a fennmaradó festéket pedig a felületről letörlik. Nyomtatáskor a nyomólemez és a papír összepréselődik, a lemezen látható negatív rajzolat a papíron elnyeri szándékolt pozitív képét.

AZ ELJÁRÓ TANÁCS SZAKVÉLEMÉNYE

1. A rézkarc, rézmetszet fogalma

A rézkarc és a rézmetszet a legrégebb mélynyomású, fémlemezt használó sokszorosító grafikai eljárás, amely már a XV. századtól ismert és alkalmazott volt a művészek körében. Mindkét eljárás mélynyomású, különbségük abban áll, hogy a rézkarc készítése során a nyomot hagyó (előrajzolt, karcolt) vonalakat maratással mélyítik a fémlemezbe, míg a rézmetszésnél a mélyített vonalat véső segítségével és fizikai erő kifejtésével éri el a művész.

A rézkarc és rézmetszet készítés fogalmát és lényegét képszerűen fogalmazza egy korai magyar tudományos forrás:

„Rézmetszészet vagy rézmetsző művészet (chalcographia, Kupferstecherey) azon mesterség, melly szerint sima rézlepon rajzok készülnek vonalok, pontok stb bevésése által. Az illykép készült metszvény' nyomatja rézmetszvénynek, réznyomatnak neveztetik. Ha a' metsző aczéllapon működik, mestersége aczélmetszés, 's lapjának nyomatja aczélmetszvény , aczélnyomat; a' kő metszvény könyomat, fametszvény fanyomatot ad.

Rézmetszőnek szoros értelemben csak a' vájóval dolgozó művészt nevezhetni; tágértelemben még is mind azok rézmetszőknek neveztetnek, kik réz és aczél-táblán lenyomásra rajzokat készítenek bár vájó, vagy karcztű, pontverő, vakaró, kerektű, 's egyéb műszer segedelmével.”

A rézmetszés, rézkarckészítés művészi tevékenység, amely a művész alkotó hozzájárulását igényli, ezt már a 19. század közepi források is megerősítik:

*„A' rézmetszőben megkívántatik, hogy a' rajzolásban jártos legyen. Ha meggondoljuk, hogy egy rézmetszőnek remekműve ' előteremtésére pont és vonalokon kívül semmi más módja sincsen; lehetetlen hogy ezekkel nagyot és fönségest hidjunk más által kivihetni, mint nagy talentumával; de az illy rézmetszőnek azután magasztos az érdeme.”**

2. A szerzői jogi oltalom

Az Szjt. 1. § (1) bekezdése kimondja, hogy *a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.*

(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik - függetlenül attól, hogy a törvény megnevezi-e - az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

* A Rézmetszészetnek mütana, írta: Majer István, Budapest, 1847. 11. és 16. oldal

h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve.

A Szjt. fenti 1. § (2) bekezdés h) pontja szerinti példálózó felsorolása a képzőművészeti alkotások közé sorolja a metszeteket, amelyek metszés útján jöttek létre, amely körbe beletartoznak a rézkarolás vagy rézmetszés útján létrejött rézkarcok és rézmetszetek is, amennyiben azok megfelelnek a Szjt. 1. § (3) bekezdésének, vagyis egyéni, eredeti jellegűek.

A megkereső megkereséséhez nem csatolt konkrét műalkotásokat, így az eljáró tanács nincs abban a helyzetben, hogy a grafikus művész egyes rézkarcainak, rézmetszeteinek egyéni, eredeti jellegét megítélhesse, így csupán általánosságban tudja megítélni a rézkarcok, rézmetszetek és azok nyomólemezeinek szerzői jogi védelmét.

A magyar joggyakorlat és jogirodalom egyetért abban, hogy amennyiben a rézmetszet, rézkarc egyéni, eredeti jellegű, akkor az Szjt. 1. § (2) bekezdés h) pontja szerinti képzőművészeti alkotásnak minősül. Nem tér ki azonban a szakirodalom arra, és azzal a jogirodalom sem foglalkozik, hogy vajon a rézkarcok, rézmetszetek nyomásához elkészített nyomólemezek szerzői műnek, képzőművészeti alkotásnak minősülnek-e.

Az Szjt. 1. §-a a „különösen” szó közbeiktatásával csak példálózó jellegű felsorolást ad a szerzői jogi oltalom alá tartozó művekről, azaz a szerzői jogilag védett alkotások köre nem zárt, vagyis minden olyan alkotás is a szerzői jog oltalmát élvezi, amely az irodalom, tudomány vagy a művészet területén keletkezett, ha megfelel a védelmi előfeltételnek, vagyis egyéni, eredeti jellegű. Az a tény tehát, hogy a rézkarcok, rézmetszetek nyomólemeze nem került feltüntetésre az Szjt. 1. §-a szerinti példálózó jellegű felsorolásban, még nem zárja ki önmagában annak szerzői jogi védelmét.

Rézmetszetek, rézkarcok készítésekor a művész a nyomtatandó kép negatívjának a nyomólemezeire történő rajzolásakor, vésésekor, metszésekor, karolásakor, marásakor (eljárástól függően) fejt ki alkotó tevékenységét, ezen eljárás során születik meg a végleges kép alakja, tartalma, kompozíciója, elrendezése, ebben történik meg a művész önkifejezése, a kép mondanivalójának megfogalmazása. A nyomólemez az arról nyomott kép negatívja, fordítottja, mintegy színtelen verziója, amely a festékekkel való beszínezéskor és a nyomáskor nyeri el végleges formáját, azonban a mű létrehozatala folyamatában, mint közbenső állomás, önmagában értékelhető, felismerhető, a művész alkotó tevékenységét magában foglaló, azonosítható, önálló karakterrel bíró, köztes műként jelenik meg. A nyomólemez az alkotási folyamat részeként létrejött közbenső műként már magában hordozza a nyomólemezeiről nyomtatott végleges kép lényeges, egyéni, eredeti jelleggel bíró jegyeit, vagyis a képen látható formákat, vonalakat, kompozíciót, mondanivalót, és ily módon a felhasználásával létrejött végleges képtől, azaz szerzői alkotástól ugyan némileg eltérő, attól különböző, azonban a szerzői jogi oltalomra önmagában alkalmas önálló szerzői műnek tekintendő.

A műalkotási folyamat során létrejött egyes műverziók, alkotási fázisok eredményei nem kerülnek kizárásra a szerzői jogi védelemből, amennyiben azok rendelkeznek egyéni, eredeti jelleggel, a szerzői jog ugyanis átfogja a még be nem fejezett mű, illetve a mű elkészítése elkülöníthető szakasza során készített alkotás védelmét is, mivel a szerzői jogi védelem a műre, és ezen belül a mű azonosítható részére terjed ki az Szjt. 16.§ (1) bekezdésének a 2003. évi CII. tv. 53.§-val megállapított szövege alapján:

16. § (1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.

Ha pedig egy mű azonosítható részletének felhasználásához engedély szükséges, az másfelől annyit jelent, hogyha egy mű, például rézmetszet, rézkarc – feltéve, hogy a félkész állapotú alkotás is megfelel a szerzői mű minőségnek – még félkész állapotban van, vagyis még csupán a nyomólemezen létezik, de nyomtatott formában még nem, annak felhasználása is engedélyköteles. Ezt igazolja a jogirodalom is.[†]

E kérdést korábban már a bírói gyakorlat is hasonlóan válaszolta meg, pl. szoftver esetében (BH1993. 545. - A számítógépi programfejlesztő folyamat egyes elkülöníthető szakaszai is létrehozhatnak olyan önálló alkotásokat, amelyek külön szerzői jogi oltalomban részesülhetnek).

Nemcsak funkcionális művekre igaz azonban a bírói gyakorlatban is megerősített megállapítás. A BH1992. 324. sz. döntésben pl. egy szinopszis szerzői mű minősége volt kérdéses egy szövegekönnyhöz képest, és nem vetődött fel, hogy a szinopszis „félkész” jellege miatt – mintegy automatikusan - a szerzőség kérdése ne lenne vitatható. Egy be nem fejezett film szerzői jogi védelméről foglalt állást az SZJSZT a 23/03-as véleményében, majd a 20/11. számú szakvéleményében egy balett mű szüzséjét is szerzői műnek tekintette. A rádiós- és televíziós műsorformátumokkal kapcsolatos számos szakvéleményben rögzítette az SZJSZT, hogy egy végleges teljesítmény (műsorszám) alapjául szolgáló formátum – bár tipikusan nem éri el a szerzői mű szintjét, és csak ötletfűzér, vázlat – ha kellően részletes, és kifejtett gondolatszövedék, elvileg tárgya lehet a védelemnek (SZJSZT 09/00, 26/00, 24/08, 08/10). Az SZJSZT-32/10. számú ügyben az eljáró tanács nem ismerte el a televíziós műsorszámhoz készített szinopszishoz nevezett irat védelmét, mert a „műsorleírások formai szempontból sem hordoznak egyéni eredeti alkotásjellegét, kifejtésük nem egyéni eredeti jellegű, a kidolgozás nem esztétikai megvalósítást céloz, hanem utasítások tárgyilagos leírását arra vonatkozóan, hogy milyen típusú műsort, milyen szabályrendszer szerint tervez/ajánl a felperes létrehozni (...). A műsorleírások kifejezőmódjának egyszerűsége, az esztétikai megformáltság hiánya miatt a tartalmi szempontokon túl a formai jegyek alapján is megállapítható, hogy a keresetlevélhez csatolt műsorleírások nem állnak szépirodalmi műként sem szerzői jogi védelem alatt.” E megállapításból az ellenkezőre való következtetéssel levezethető, hogyha a tartalmi/formai elemek felmutatnak egyéni-eredeti jellegét, túlmennek a szolgai másoláson a szellemi alkotó tevékenység eredményeképpen, akkor egy kész mű „közbülső állomását” jelentő teljesítmény is alkalmas lehet a szerzői jogi védelemre. Az eljáró tanács utal emellett számos olyan építészeti ügyben készített szakvéleményre, amelyben a tervezés különböző fázisaiban készült, a létesítmény megvalósításához még nem elegendő terv szerzői jogi védelmének fennállhatósága mellett foglalt állást az SZJSZT (SZJSZT 18/2005- a tanulmányterv írásműként védett; SZJSZT 26/2004 - tervek, vázlatok (látványterv) alkalmas a szerzői jogi védelemre, SZJSZT 28/2001/1-2 - a látványtervek védelme, stb.).

A rézkarc és rézmetszet nyomólemeze a fentiek alapján tehát egy félkész, a rézmetszet, rézkarc nyomtatás elkészítésére irányuló alkotói folyamat egy állomását megvalósító képzőművészeti alkotás, amely már megtestesíti a szerzője szellemi alkotó tevékenységét, és így szerzői jogi védelemben részesül, vagyis a nyomólemez mint önálló mű és műpéldány felhasználásához az Sztj. 16. §-a alapján a szerző külön engedélye és jogdíjfizetés szükséges,

[†] Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez; Szerkesztette: dr. Gyertyánfy Péter, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014. III. fejezet; írta: dr. Gyertyánfy Péter; 149. oldal

ahogy ahhoz is, hogy ezen nyomólemezekről a végleges nyomatot, rézkarcot, rézmetszetet, azaz a végleges, kész művet nyomtatással előállítsák.

A rézkarcok, rézmetszetek e kettős szerzői jogi védelmét, vagyis azt, hogy nem csupán a nyomás eredményeként létrejövő rézkarc, rézmetszet, hanem a nyomólemez is szerzői jogi oltalom alatt áll, igazolja más európai uniós tagállamok és más államok szerzői joga, joggyakorlata is.

E körben az eljáró tanács hivatkozik az Egyesült Királyság, Kanada, Ausztrália, az Amerikai Egyesült Államok és Új-Zéland szerzői jogára, amelyek szerzői jogi törvénye és joggyakorlata alapján nem csupán a metszet és a karc (angolul „engravings” és „etching”), hanem a metszet, karc elkészítéséhez használt nyomólemez, mesterdarab (angolul „masterblock” vagy „plate”) is szerzői jogi oltalom alatt áll. Az Egyesült Királyság már 1921-es, majd az azt követő 1927-es, 1952-es és 1970-es és 1988-as szerzői jogi törvénye is tartalmazta a metszet fogalmát, amely magában foglalja a rézmetszés, rézkarcolás útján létrejött alkotásokat is.[‡] Az ezen cikkel kapcsolatban kialakult brit joggyakorlat pedig egyértelműen rögzítette, hogy valamennyi, a nyomólemezeről készült nyomat egy eredeti (és nem másolati) műpéldánynak tekintendő, és azt is kimunkálta, hogy a metszet fogalmába nem csak maga a nyomat, hanem a nyomat készítés technikája, azaz a vonalak, képek, pontok fémfelületbe való vésése, metszése, vagyis maga a nyomólemez is beletartozik és szerzői jogi oltalmat élvez[§]. Ugyanezt az elvet dolgozta ki az új-zélandi bírói gyakorlat is^{**}, bár részben más logikai gondolatmenettel jutott el ugyanarra a következtetésre, mint amelyre a magyar jogszabályok értelmezése alapján az eljáró tanács a jelen szakvéleményében.

3. A követő jog

Tekintettel arra, hogy a megkereső megkeresésében kifejezetten a követő jog és jogdíj összefüggésében kérte megvizsgálni a rézkarc és rézmetszet nyomólemezek szerzői jogi védelmét, az eljáró tanács annak ellenére kitér röviden erre is, hogy az a konkrétan feltett kérdésben kifejezetten nem szerepelt.

Az Szjt 70. § (1) bekezdése szerint eredeti műalkotás tulajdonjogának műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházásakor szerzői díjat kell fizetni. E rendelkezést csak a műalkotás tulajdonjogának első - a szerző részéről történő - átruházását követően kell alkalmazni. E díjazásról nem lehet lemondani.

(2) E § alkalmazásában eredeti műalkotás a képzőművészeti alkotás (pl. kép, kollázs, festmény, rajz, metszet, nyomat, litográfia, szobrászati alkotás), az iparművészeti alkotás (pl. falikárpit, kerámia, üvegtárgy) és a fotóművészeti alkotás, feltéve, hogy azt maga a szerző készítette, vagy olyan másolat, amely eredetinek minősül. Eredetinek minősül a másolat, ha korlátozott számban a szerző maga készítette, vagy az ő irányításával készült. A sorszámmal, a szerző kézjegyével ellátott, vagy más alkalmas módon a szerző által megjelölt műpéldányt ilyen másolatnak kell tekinteni.

[‡] Engravings and copyright – How does a definition aimed at fine arts apply to frisbee disks? by Laurent Carriere, leger Robic Richard, Lawyers, Robic Patent & Trademark Agents Centre CDP Capital

[§] Lásd: The Modern Law of Copyright and Designs, 2nd ed. London, Butterworths, 1995) at no. 3.22, és James Arnold & Co. Ltd. v. Miafern Limited ügy (1980., R.P.C. 397, Baker J., at 403-404).

^{**} Lásd: Wham-O Manufacturing Co. v. Lincoln Industries Ltd. (1984, 1985. R.P.C. 128., Davidson J., at 152 (N.Z.C.A.)

A magyar jogszabály követő jogi rendelkezései egyrészt a Berni Unió Egylemény (BUE) 14ter cikkén, másrészt pedig az Európai Parlament és Tanács követő jogról szóló 2001/84/EK irányelvén (Követő jogi irányelv) alapulnak. A magyar törvény szövege szinte szó szerint átvette a Követő jogi irányelv rendelkezéseit, így az irányelv külön ismertetésétől az eljáró tanács eltekint.

Az Szjt. fenti 17. §-ának rendelkezései alapján a követő jog és a szerzői jogdíj megilleti a képzőművészeti alkotásnak minősülő metszet, nyomat szerzőjét, ha az eredeti műalkotás tulajdonjogát műkereskedő közreműködésével visszterhesen ruházzák át akkor, ha az eredeti metszetet, nyomatot maga a szerző készítette, vagy az olyan példány, másolat, amelyet a szerző készített korlátozott számban vagy a szerző irányításával más készített. Ebből a definícióból és a fenti 2. pontban kifejtettekből együttesen az következik, hogy követő jog és jogdíj illeti meg a művészt:

- a) a nyomólemezzel a szerző által, vagy a nyomólemezzel a szerző irányításával más által készített rézkarcok, rézmetszetek, lenyomatok műkereskedő útján történő visszterhes tulajdonjog átruházása után, ha azok nem tömegesen kerülnek gyártásra, hanem csak korlátozott példányszámban;
- b) a nyomólemez műkereskedő útján történő visszterhes tulajdonjog átruházása után is, hiszen maga a nyomólemez önmagában is egy önálló képzőművészeti alkotásnak, metszetnek tekintendő.

Nem illeti meg azonban a követő jog és a követő jogdíj a szerzőt azok után a nyomatok után, amelyeket nem a szerző irányításával, tudtával, hozzájárulásával állítottak elő a nyomólemezzel, mivel azok nem minősülnek a követő jog alkalmazásában eredeti műalkotásnak, azok jogellenesen létrehozott műpéldányok, amelyek tekintetében a szerzői jogosult a jogellenes felhasználásra vonatkozó általános szabályok szerint jogosult a Szjt. által meghatározott igényeket érvényesíteni (például jogdíjigény).

Budapest, 2015. november 16.

Marácziné dr. Mann Judit
a tanács elnöke

dr. Horváth Katalin
a tanács előadó tagja

Horkay István
a tanács szavazó tagja